

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษา

วิทยานิพนธ์เรื่อง "อุปนิษัต" : อภิปรัชญาที่สอดคล้องกันและสอดคล้องกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์เรื่องการกำเนิดและสิ้นสุดของจักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิต" เป็นหัวข้อศึกษาที่กำหนดขึ้นเพื่อแสวงหาคำตอบของปัญหาที่มีการนำอุปนิษัตมาอ้างอิง สนับสนุนความสอดคล้องกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์ยุคใหม่ อันเป็นกระแสดั้งแต่ครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมา และเพื่อค้นหาความหมายที่แสดงไว้ในอุปนิษัตจากเอกสารภาษาสันสกฤตโดยตรงถึงความสอดคล้องต้องกัน เฉพาะที่กล่าวถึงไว้ในเรื่องการกำเนิดและสิ้นสุดของจักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิต อันเป็นประเด็นอภิปรัชญาซึ่งเป็นที่สนใจใคร่รู้ของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย และเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์ต่างๆแล้ว และแสดงให้เห็นประเด็นที่สอดคล้องกัน ย่อมเป็นเรื่องยืนยันได้อย่างหนึ่งว่าความสอดคล้องต้องกันเช่นนี้ ก็เพราะต่างเป็นสัจธรรมที่มีอยู่แล้วในธรรมชาติ เพียงแต่การเข้าถึงการรับรู้สัจธรรมนั้นแตกต่างกันไปตามวิธีการในแต่ละยุคสมัยเท่านั้น ยิ่งไปกว่านี้ การค้นพบประเด็นที่สอดคล้องและส่วนที่เหลืออยู่ซึ่งไม่มีอยู่ในอุปนิษัตหรือในทฤษฎีวิทยาศาสตร์ ย่อมนำไปสู่การตรិตรอง ค้นหาความหมายที่ยังแฝงอยู่ในอุปนิษัตที่ยังไม่เข้าใจในประเด็นอื่นๆ และการค้นคว้าหาส่วนที่วิทยาศาสตร์ยังไม่ก้าวไปสู่จุดที่อุปนิษัตได้อธิบายไว้ เพื่อเปิดเผยให้ประจักษ์ถึงการเข้าใจจักรวาลและชีวิตเพิ่มมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่

การศึกษาในเรื่องนี้ ดำเนินไปตามขอบเขตการศึกษาอุปนิษัต 18 อุปนิษัต ประกอบด้วยพุทธทาสอุปนิษัต ฉานุโศคอุปนิษัต ไอตเรยอุปนิษัต เกาษีตกิปุราหุณอุปนิษัต ไมตรีอุปนิษัตหรือไมตรายณีอุปนิษัต ไตตติรียอุปนิษัต กฐอุปนิษัต เสวตาสุวตรอุปนิษัต อีตาวาสยอุปนิษัต สุพาลอุปนิษัต ไปงคฺลอุปนิษัต เกนอุปนิษัต ปุรศฺนอุปนิษัต วรฺรสุจิกอุปนิษัต มุณฺหกอุปนิษัต มาณฺจุกยอุปนิษัต ไกวลยอุปนิษัต ชาพาลอุปนิษัต ซึ่งมีโคลกรวมกัน 1,844 โสลก การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ได้ถ่ายทอดและแปลความลงไว้รวม 491 โสลก เฉพาะที่สัมพันธ์กับหัวเรื่องและที่สอดคล้องกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์ โดยทฤษฎีวิทยาศาสตร์หลักๆที่นำมาเทียบเคียงได้แก่ทฤษฎีสัมพัทธภาพของไอน์สไตน์, ทฤษฎีควอนตัมเมคานิกส์, ทฤษฎีหรือหลักความไม่แน่นอนของไฮน์เซนเบิร์ก, ทฤษฎีควอนตัมอิเล็กโตรไดนามิกส์, ทฤษฎีหัวหอม, ทฤษฎีมหจักรวาล-จุลจักรวาล, ทฤษฎีควอนตัมแวกูอัม, ทฤษฎีเอกภาพแห่งสนาม,

ปรากฏการณ์ดำรงอยู่อย่างหมุนวน ไม่มีวันสิ้นสุด และเพราะการกระทำกรรมดีของมนุษย์ที่นำไปสู่ความรู้แจ้งจนขจัดวิญญูออกไปได้แล้ว จึงจะทำให้วงจรการหมุนวนของจักรวาลปรากฏการณ์นี้หยุดหมุนและจบสิ้นลง กลับไปรวมกับจักรวาลสัจภาวะดั้งเดิม ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ในศตวรรษนี้บางทฤษฎีเช่นทฤษฎีควอนตัมจิตวิญญาณเห็นว่า กรรม เป็นพลังงานอย่างหนึ่ง และสัมพันธ์กับจิตวิญญาณจักรวาล หรืออะตอมจิตวิญญาณที่เป็นตัวรู้ที่เก็บสิ่งที่เกิดขึ้นและเป็นไปในจักรวาลในรูปข้อมูลข่าวสาร ที่ไม่มีมิติของเวลาและสถานที่ใดๆ การถ่ายทอดกรรมจากชีวิตหนึ่งไปสู่ชีวิตใหม่ตามทฤษฎีที่อุปนิษัทได้กล่าวไว้นั้นก็ไม่ต่างอะไรกับการส่งถ่ายข้อมูลข่าวสารที่เป็นพลังงานไปสู่สสารนั่นเอง อย่างไรก็ตามทฤษฎีนี้ยังไม่อาจอธิบายให้ชัดเจนถึงพลังกรรมที่ทำให้เกิดจักรวาลปรากฏการณ์ขึ้นในครั้งแรกได้ ทฤษฎีการสิ้นสุดของจักรวาลปรากฏการณ์ที่ไปสู่หลุมดำแล้วเกิดเป็นจักรวาลขึ้นมาใหม่หรือ ไปสร้างสสารสุญญากาศที่ไม่เกิดเป็นจักรวาลขึ้นมาอีกนั้น ก็ไม่เสนอว่า จะเป็นไปในทางใดได้นั้นก็เนื่องด้วยกรรมดังเช่นที่อุปนิษัทเสนอ

ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ที่อธิบายถึงการดำรงอยู่อย่างประสานสัมพันธ์กันของสรรพสิ่ง-ชีวิตในจักรวาลปรากฏการณ์กับจักรวาลสัจภาวะที่พอจะเข้ามาใกล้กับการอธิบายเรื่องกรรมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องเทวตาทายนอก-ภายในของอุปนิษัทก็มีอยู่บ้างเช่น ทฤษฎีองค์รวมและการซ่อนเร้นตนเองของเดวิด โบห์ม ทฤษฎีระบบการจัดการองค์การตนเองของ สจวต คอฟแมน และอิลยา ปรีโกจิน และคนอื่นๆ แต่อธิบายว่า เป็นการกระทำต่อกันและกันในการแลกเปลี่ยนข้อมูลหรือพลังงานให้กันและกันอย่างสัมพันธ์กัน ที่เคลื่อนไหวไปสู่ทิศทางใดๆก็ตามทั้งระบบ ซึ่งหมายความว่า การกระทำของหน่วยหนึ่งๆส่งผลต่อส่วนรวมทั้งหมด และการกระทำของส่วนรวมก็ส่งผลต่อแต่ละหน่วยนั้นด้วย

เรื่องกรรม จึงเป็นประเด็นชัดเจนที่อุปนิษัทเสนอไว้มาก ขณะที่ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ที่ผ่านๆมาละเลยที่จะสร้างสมมติฐานหรือตัวแบบในการอธิบาย เพิ่งจะมีทฤษฎีวิทยาศาสตร์ยุคใหม่แห่งปลายศตวรรษนี้เองโดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีควอนตัมจิตวิญญาณที่พยายามนำเอาแนวคิดเรื่องกรรมมาอธิบาย และอยู่ในระหว่างการค้นคว้าสร้างสมมติฐานหรือตัวแบบเพื่ออธิบายให้ชัดเจนยิ่งขึ้นในทางวิทยาศาสตร์ ดังนั้นขณะนี้ในทางทฤษฎีวิทยาศาสตร์ จึงไม่อาจพยากรณ์ว่า จุดสิ้นสุดของจักรวาลปรากฏการณ์จะกลายเป็นหลุมดำที่ก่อให้เกิดจักรวาลปรากฏการณ์ขึ้นมาอีกซ้ำๆ หรือจะกลายเป็นรังสีสุญญากาศที่ไม่มีการเกิดจักรวาลปรากฏการณ์ขึ้นมาอีก อุปนิษัทเองแม้จะเสนอทางไว้ทั้งสองทางเช่นที่ว่านี้เหมือนกัน แต่มีแนวโน้มที่จะพยากรณ์ว่า ในที่สุดแล้ว ก็จะไปสู่รังสีสุญญากาศ คือการกลับคืนสู่จักรวาลสัจภาวะ(พรหม)แล้วไม่มีการกำเนิดและสิ้นสุดอีก หลังจากผ่านวงจรการเกิด-ตายซ้ำแล้วซ้ำเล่า(หรือการเป็นหลุมดำตามทฤษฎีวิทยาศาสตร์)จนนับครั้งไม่ถ้วน แต่ไม่มีอุปนิษัทใดที่จะพยากรณ์ว่า เมื่อไรจะถึงวันนั้น

ทฤษฎีสมมาตรมหัศจรรย์, ทฤษฎีอนุภาคคู่หูอิเล็กตรอน, ทฤษฎีกาลูซา-ไคลน์, ทฤษฎีลูกศรเวลา, ทฤษฎีหลุมดำของสตีเฟน ฮอว์กิงและโรเจอร์ เพนโรส, ทฤษฎีควอนตัมความโน้มถ่วง, ทฤษฎีโยมมหัศจรรย์, ทฤษฎีอภิมิติอวกาศ, ทฤษฎีจักรวาลขนาน, ทฤษฎีจักรวาลลูกหลานเหลนโหล่น, ทฤษฎีสนามควอนตัม, ทฤษฎีควอนตัมจิตวิญญาณ, ทฤษฎีองค์รวมและระเบียบการซ่อนเร้นตนเองของเดวิด โบห์ม, ทฤษฎีอันตรกิริยาระดับใต้ควอนตัมแมคคินส์, ทฤษฎีหรือโมเดลคลื่นนำร่องของเดวิด โบห์ม, ทฤษฎีไฮโลมูฟเมนต์, ทฤษฎีบทบาทการเชื่อมถึงกันของเบลล์หรือทฤษฎีอเทอะ, ทฤษฎีสนามพลังงานแห่งรูปพรรณสัณฐาน, ทฤษฎีการขยายตัวของจักรวาลหรือจักรวาลขยาย, ทฤษฎีบิกแบง, ทฤษฎีการกำเนิดจักรวาลกายภาพ, ทฤษฎีวิวัฒนาการ, ทฤษฎีแพนสเปียร์เมีย(เอสจุสกาล), ทฤษฎีโลกคือชีวิต, ทฤษฎีชีวิตเกิดขึ้นจากสิ่งที่มีอยู่บนโลกเอง, ทฤษฎีการสูญพันธุ์ของไดโนเสาร์กับการเจริญพันธุ์ของสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม, ทฤษฎีพัฒนาการของสมองสามส่วน, ทฤษฎีระบบการจัดการองค์กรตนเองภายใต้กฎแห่งความเป็นธรรมชาติ, ทฤษฎีลำดับชั้นความสัมพันธ์ของเคน วิลเบอร์

การค้นหาคำตอบจากโศลกที่ถ่ายทอดและแปลความลงไว้ได้เลือกจากโศลกที่สอดคล้องกับหัวข้อตามขอบเขตที่ตั้งขึ้นเป็นคำถามเพื่อหาคำตอบคือจักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิตคืออะไร? มีการใช้ศัพท์ที่แสดงความหมายถึงคำเหล่านี้ในภาษาสันสกฤตอย่างไร? และความหมายใดที่สอดคล้องกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์? เพราะเหตุใดจึงมีการกำเนิดและสิ้นสุดของจักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิต? จักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิตกำเนิดและสิ้นสุดอย่างไร? กำเนิดและสิ้นสุดเมื่อไรและที่ไหน? ตามความที่สอดคล้องกันในอุปนิษัตและทฤษฎีวิทยาศาสตร์

การนำเสนอแนวคิดทฤษฎีจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในบทที่ 2 แบ่งเป็น 3 หัวข้อย่อย สรุปได้ดังนี้

หัวข้อแรกนำเสนอคำจำกัดความและความหมายของคำที่เป็นชื่อวิทยานิพนธ์ คือ อุปนิษัต อภิปรัชญา ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ซึ่งมีแนวโน้มที่มีความสอดคล้องของความหมายร่วมกันที่ว่า เป็นเรื่องของการค้นหาความจริง ต้องการเข้าใจจักรวาลและชีวิต

หัวข้อที่สองนำเสนอแนวคิดของนักปราชญ์ที่ศึกษาอุปนิษัตที่ผ่านๆมาในอดีตที่มีต่อการอธิบายความเรื่องการกำเนิดและสิ้นสุดของจักรวาล ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 5 จนถึงปัจจุบัน ได้แก่ พาทรายณะ, เคาชปาทะ, คังกรจารย, ภาสกะ, ยาทวะ ประกาศะ, รามานุจาจารย์, ศรีกันธะ, กูณารายณะ, นิมพารกะ, ศรีปติ, มชวะ, วัลลกะ, วิชฌานภิกษุ, พลทေး, เพาล์ ดอยเซน, ศรีเอาโรพินโท, ราชากฤษณ์, สติรจันทร ฉัตเตรจีและธีเรนทรโมหัน ทัตตะ, เสศศิริ ราโอ, โรหิต เมห์ตา, จันทรธร ศรีมา, โทมัส อี. วูด

หัวข้อที่สาม นำเสนอทฤษฎีวิทยาศาสตร์ต่างๆข้างต้นที่ว่าด้วยการกำเนิดและสิ้นสุดของจักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิต เน้นที่การให้ความหมายว่าจักรวาลคืออะไร? และจักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิตกำเนิดขึ้นเพราะเหตุใด อย่างไร กำเนิด ที่ไหน และเมื่อไร?

ผลการศึกษาที่ปรากฏในบทที่ 3 และอภิปรายผลการศึกษาซึ่งปรากฏในบทที่ 4 สรุป

ผลโดยลำดับได้ว่า

คำศัพท์ที่ใช้หมายถึงจักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิต มีทั้งที่ใช้เป็นคำรวม หมายถึง จักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิต ที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับศัพท์ที่ใช้เมื่อแยกความหมายออกเป็น จักรวาลอย่างหนึ่ง โลกอย่างหนึ่ง ชีวิตอย่างหนึ่ง จักรวาล(โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิต) ที่เป็นคำศัพท์ รวมคือพुरुหมนุอาตมณ, อิทม สรวม, อิทม, สรว, วิศารูป ที่เป็นความหมายแยกคำว่า จักรวาล ใช้ศัพท์ว่า วิศว, ไวศวานรอาตมณ, ไวศวานร, ปุรชาปติ, สรวโลกะ คำว่า โลก ใช้ศัพท์ว่าโลก, ภูมิ, ภูส, ภูวส, สวส(สวส), ชตต, อิห, อियม คำว่าสรรพสิ่ง-ชีวิต ใช้ว่า สรว, มหาภูต แต่ถ้าแยก เป็นสรรพสิ่งอย่างหนึ่ง สรรพสิ่งใช้ว่า สรว ชีวิตใช้ว่า ภูต, ปุรชา, ปุราณ, ชีว

แนวโน้มของอุปนิษัตต่างๆ ไม่พยายามแยกศัพท์เหล่านี้ แต่จะใช้สัมพันธ์กันไป และ พยายามให้ศัพท์ที่ใช้แยกเหล่านี้ มุ่งไปสู่ความหมายรวม โดยมีจุดรวมศูนย์อยู่ที่ พुरुหมนุหรือ อาตมณ เช่นศัพท์คำว่า ปุราณ เป็นได้ตั้งแต่ลมหายใจเข้า, ลมปราณชีวิตทั้งหมด(มี ปุราณ อปาน อุทาน วุยาน สมาน), อายุตั้งแต่ทั้ง 5, ชีวิต, และอาตมณหรือพुरुหมนุ

ศัพท์ที่ใช้กับคำว่าโลก มีกว้างขวาง แสดงโลกเพียงโลกเดียว(เอกพจน์) และโลก หลายๆโลก(พหูพจน์) มีทั้งโคลกที่แสดงโลกทางวิทยาศาสตร์กายภาพ โลกทางอภิปรัชญา โลก ทางจิตวิทยาและโลกทางสังคมวิทยา โลกทางอภิปรัชญาแสดงไว้มากที่สุด มีโลกต่างๆตั้งแต่โลก มนุษย์ โลกบรรพบุรุษ โลกเทวดา โลกดวงจันทร์ โลกคนธรรพ์ โลกสวรรค์ ฯลฯ และสุดยอดคือ โลกพुरुหมนุหรือพुरुหมโลกนั่นเอง

นอกจากศัพท์เหล่านี้แล้ว อุปนิษัตยังแสดงการใช้ศัพท์ที่มีแนวโน้มชี้ไปในทางที่ แสดงให้เห็นว่า ศัพท์คำเดียวกันนั้น มีความหมายได้หลายอย่างก็เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างล้วน มีตัวแท้ที่เป็นสิ่งเดียวกันนั้นคือพुरुหมนุหรืออาตมณ ตัวอย่างที่ยกมาอภิปรายอย่างกว้างขวาง คือ ศัพท์คำว่า เทว หรือ เทวดา(เทวดา) ซึ่งมีความหมายตั้งแต่เล็กที่สุด คือ ชาติอย่างใดอย่าง หนึ่งที่มีอยู่ในสรรพสิ่งหรือสรรพชีวิตหน่วยใดหน่วยหนึ่งก็ได้เช่น ไฟ ความร้อนในตัวคน น้ำสุจิ ในอวัยวะเพศ จนกระทั่งองค์รวมที่เป็นปรากฏการณ์ภายนอกเช่นไฟฟ้า ไฟเผาไหม้ น้ำใน มหาสมุทรหรือไฟหรือน้ำที่ทำให้เกิดจักรวาล-โลก ซึ่งถือว่าเป็นเทวคือเทพอคุนิหรือเทพอปู จน กระทั่งถึงการใช้คำว่า เทว กับพुरुหมนุ / อาตมณ โดยเรียกว่า เอกเทว หมายถึงเทพเจ้าหนึ่ง เดียวที่เป็นองค์รวมของเทวทั้งหมดนั่นเอง

การใช้ศัพท์ต่างๆในอุปนิษัตจึงมีวัตถุประสงค์ที่จะสื่อความหมายทางอภิปรัชญาเอา ไว้ด้วย

ความหมายของจักรวาลที่สอดคล้องกันในอุปนิษัตและสอดคล้องกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์ มี 2 ความหมายคือจักรวาลสัจภาวะหรือจักรวาลที่แท้จริงหรือจักรวาลดั้งเดิม เป็น องค์รวมหนึ่งเดียว ไม่มีเกิด ไม่มีสิ้นสุด ไม่เสื่อมสลาย อยู่เหนือการปรากฏ อยู่เหนือกาลเวลากับจักรวาลปรากฏการณ์ หรือจักรวาลที่เราประจักษ์ เป็นจักรวาลที่มีโลกของเราอยู่ มีเกิดมี สิ้นสุด เป็นวงจรหมุนวนไม่จบสิ้น ไม่เที่ยงแท้ เสื่อมสลาย มีความหลากหลายแตกต่างของ

สรรพสิ่ง-ชีวิตในจักรวาลนี้

จักรวาลทั้งสองความหมายสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน โดยจักรวาลสัจภาวะคลี่คลายมาเป็นจักรวาลปรากฏการณ์ จักรวาลปรากฏการณ์เกิดจากเนื้อในของจักรวาลสัจภาวะที่อุปนิษัตเรียกว่าพรหมณ์ ทฤษฎีวิทยาศาสตร์เรียกว่าจักรวาลดั้งเดิมหรือมวลสารปฐมภูมิ แม้เมื่อเกิดจักรวาลปรากฏการณ์แล้ว จักรวาลสัจภาวะก็คงอยู่อย่างเดิมไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลง แต่ทฤษฎีวิทยาศาสตร์เช่นทฤษฎีของสตีเฟน ฮอว์กิง กล่าวว่า จักรวาลสัจภาวะเมื่อคลี่คลายกลายเป็นจักรวาลปรากฏการณ์ก็ไม่เหลืออะไรอีกแล้ว ส่วนทฤษฎีองค์รวมของเดวิด โบห์มและทฤษฎีอภิมิติอวกาศของมิชิโอะ คากุ และทฤษฎีควอนตัมจิตวิญญาณเห็นแย้งว่าจักรวาลสัจภาวะไม่ได้หายไปไหน แต่ยังคงอยู่กับจักรวาลปรากฏการณ์เอง แต่เราไม่อาจประจักษ์ได้ด้วยมิติมนุษย์ที่มีเพียง 4 มิติ

ความหมายของโลกที่สอดคล้องกันในอุปนิษัตและสอดคล้องกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์ก็คือโลกกายภาพ หรือโลกที่เราอยู่นี้ว่าเป็นภายในโลกเป็นสนามแม่เหล็ก เป็นโลกที่มีอายุขัย มีความเสื่อมสลายของโลกเองและของสิ่งที่อยู่กับโลก เพราะทั้งหมดนี้อยู่ในสภาวะความเปลี่ยนแปลงตามเงื่อนไขของกาลเวลาซึ่งเป็นภาวะ 4 มิติที่เวลาเคลื่อนไปข้างหน้าเสมอไม่ย้อนกลับทาง อันเป็นไปตามทฤษฎีลูกศรเวลาที่สัมพันธ์กับทฤษฎีจักรวาลขยาย และอีกความหมายหนึ่งที่สอดคล้องกับทฤษฎีโลกคือชีวิต(Gaia theory)และทฤษฎีของเจมส์ เลิฟลอค คือการอธิบายว่าโลกมีชีวิตเพราะรับรู้และปรับตัวเองได้ และความเป็นชีวิตของโลกจึงทำให้ก่อกำเนิดสิ่งมีชีวิตในโลกขึ้นมาได้ และการอธิบายเรื่องการเชื่อมโยงกันด้วยสายใยที่ร้อยรัดสรรพสิ่งชีวิตต่างๆในโลกเรา นี้ และเชื่อมโยงโลกเรากับโลกอื่นๆหรือสิ่งอื่นๆในจักรวาลที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของโลกและสรรพชีวิตบนโลกก็สอดคล้องกัน โดยในอุปนิษัตที่เรียกเส้นสายใยที่ไขว่กันไปมาว่า โปรต-โอตหรือสูตราตมา ซึ่งตรงกับทฤษฎีใยห่อจักรวาลของวิทยาศาสตร์

การให้ความหมายสรรพสิ่ง - ชีวิต ทั้งของอุปนิษัตและทฤษฎีวิทยาศาสตร์ยุคใหม่ที่ไมยอมให้แยกสรรพสิ่งออกจากชีวิต แต่อธิบายว่าสรรพสิ่งคือชีวิตและชีวิตคือสรรพสิ่งที่พึ่งพาอาศัย มีศักยภาพภายในที่เชื่อมโยงการดำรงอยู่ของกันและกัน ไม่ว่าจะแตกต่างกันด้วยภาษา ถ้อยคำหรือการอธิบายเชิงเปรียบเทียบที่อุปนิษัตอธิบายความสัมพันธ์ของเทวดาภายในกับเทวดาภายนอก และทฤษฎีวิทยาศาสตร์ยุคใหม่อธิบายโดยใช้คำว่าสนามควอนตัมหนึ่งเดียวบ้าง อันตรกิริยาระดับใต้ควอนตัมเมแคนิกส์บ้าง ท้ายที่สุดแล้ว ก็ต้องการบอกเหมือนกันว่า ไม่อาจอธิบายสรรพสิ่งหากปราศจากชีวิตและไม่อาจอธิบายชีวิตหากปราศจากสรรพสิ่ง สรรพสิ่งย่อมไร้ความหมายถ้าปราศจากชีวิต ชีวิตก็ไม่อาจเป็นชีวิตอยู่ได้ถ้าไม่มีสรรพสิ่ง และพลังความเป็นชีวิตซ่อนอยู่ในสรรพสิ่งเสมอขึ้นอยู่กับการที่ เมื่อเปิดเผยความเป็นชีวิตออกมา เราก็เรียกสิ่งนั้นว่าชีวิตนั่นเอง

การให้ความหมายชีวิตของอุปนิษัตที่ว่าชีวิตคือสิ่งที่ดำรงอยู่ได้โดยมีอาตมุน (พรหมณ์)เป็นผู้ควบคุมอยู่ภายในและภายนอกนั้น อุปนิษัตอธิบายเรื่องนี้อย่างกว้างขวาง มีตัว

อย่างโศลกจำนวนมาก ขณะที่ทฤษฎีวิทยาศาสตร์บางทฤษฎีที่คำนึงถึงเรื่องนี้ อันมาจากข้อสงสัยว่าการให้นิยามคุณสมบัติของชีวิตทั้ง 9 ข้อ ที่ต่างออกไปจากสิ่งไม่มีชีวิต เช่นมีการสืบทอดสายพันธุ์ มีวิวัฒนาการ มีการปรับตัว มีกระบวนการสร้างและสลายแบบเมแทบอลิซึม ฯลฯ ไม่เพียงพอที่จะอธิบายปรากฏการณ์ ที่เกิดจากจิตใจหรือความรู้สึกนึกคิด หรือพฤติกรรมบางอย่างตลอดจนสิ่งที่เกิดขึ้นหรือเป็นไปกับชีวิตแต่ละหน่วยหรือโดยส่วนรวมทั้งหมด จึงมีนักวิทยาศาสตร์อย่างเจ บี เอส อัลเลนที่เริ่มต้นเพิ่มเติมนิยามชีวิต ว่าต้องมีจิตวิญญาณอยู่ภายในตัวตนด้วย อุปนิษัตยอธิบายว่าชีวิตประกอบด้วยร่างกายที่เป็นสสารและจิตวิญญาณ(เรียกปรางม)ก็จริง แต่มีสิ่งที่อยู่เหนือกว่านั้น นั่นคือ ผู้กำกับดูแลชีวิตที่อยู่ภายในและภายนอกชีวิต ที่เรียกว่า พุรหมนุหรืออาตมนุหรือจักรวาลสัจจภาวะนั่นเอง ทฤษฎีของเควิท โบห์มและเคน วิลเบอร์ เรียกสิ่งนี้ว่าองค์รวม แต่อธิบายแตกต่างกัน เคน วิลเบอร์เห็นว่าองค์รวม (พุรหมนุ / อาตมนุ) มีอยู่ได้ไม่เท่าเทียมกันในแต่ละสรรพสิ่ง-ชีวิตที่แยกเป็นระดับชั้น แต่เควิท โบห์มเห็นว่าไม่มีลำดับชั้น เป็นระนาบเดียวกัน มีองค์รวมอยู่เท่าเทียมกันหมด ขณะที่อุปนิษัตยเห็นว่า มีองค์รวมอยู่ในสรรพสิ่ง-ชีวิตเท่าเทียมกันหมดก็จริง แต่การรับรู้องค์รวมที่แตกต่างกันต่างหากที่ทำให้เกิดลำดับชั้นของสรรพสิ่ง-ชีวิตที่แตกต่างกันออกไป ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะว่า แต่ละชีวิตบริโภคคุณทั้งสามคือตมส ฤษส สดตุวาในสัดส่วนที่แตกต่างกัน ตามทฤษฎีวิทยาศาสตร์แล้วคุณทั้งสามนี้น่าจะเปรียบได้กับสิ่งที่สัมพันธ์กับส่วนของสมองสั่งการและรับรู้ต่าง ๆ สามส่วนที่เรียกว่าอาร์คอมเพลก อันเป็นสมองส่วนสัญชาตญาณ ลิมบิค คอร์เทคอันเป็นสมองส่วนอารมณ์ นีโอ คอร์เทค อันเป็นสมองส่วนสติรู้คิดและเหตุผล ส่วนสุดท้ายนี้พัฒนาการสูงสุดในสัตว์โลกที่เรียกว่ามนุษย์

คำตอบของคำถามที่ว่า เพราะเหตุใดจักรวาลปรากฏการณ์-โลก -สรรพสิ่ง-ชีวิตจึงกำเนิดและสิ้นสุด ? อุปนิษัตยอธิบายอย่างสอดคล้องกันไปว่า เป็นไปตามเหตุ 5 ประการ ซึ่งแต่ละประการก็ล้วนแล้วแต่สืบเนื่องมาจากพุรหมนุหรือจักรวาลสัจจภาวะนั่นเอง คำตอบทั้ง 5 ประการก็คือ จักรวาลปรากฏการณ์กำเนิดขึ้นเพราะ พุรหมนุ(จักรวาลสัจจภาวะ) ไม่มีความสุข (เหงา/กลัว)ในภาวะหนึ่งเดียว(อยู่คนเดียว)ปรารถนาความเป็นคู่ จึงคิดคำนึงถึงการสร้างจากความคิดโดยกระทำสมาธิ; เพราะต้องการให้จักรวาลปรากฏการณ์มาทำลายบาปทั้งปวงและก่อให้เกิดความดีขึ้น; เพราะมายาของพุรหมนุเท่านั้นที่ทำให้เราเห็นไปเองว่ามีจักรวาลปรากฏการณ์; เพราะกาลเวลาบังเกิดขึ้นมา; เพราะเกิดความเคลื่อนไหว จึงถูกกระตุ้นด้วยพลังต่างๆจนแตกออกมาเป็นจักรวาลปรากฏการณ์

ส่วนเหตุของการกำเนิดและสิ้นสุดของชีวิตนั้นอุปนิษัตยอธิบายว่า เป็นความต้องการของพุรหมนุอีกนั่นเองที่จะให้ชีวิต โดยเฉพาะอย่างยิ่งชีวิตมนุษย์เปิดเผยความจริงว่า จักรวาลสัจจ ภาวะ(พุรหมนุ)มีอยู่ และเมื่อรู้แจ้งความจริงก็จะไปสู่จุดสิ้นสุดในการกลับไปรวมกับจักรวาลสัจจ ภาวะนั้น และเหตุแห่งการกำเนิดและสิ้นสุดของชีวิตที่เป็นวงจรหมุนวน มีเกิด-คง-อยู่-ตายไม่จบสิ้นก็เพราะ ชีวิตดำรงอยู่ด้วยการเสพกันและกันระหว่างชีวิตกับชีวิตและชีวิตกับสรรพสิ่ง และเป็นเพราะกรรมหรือการกระทำอันหลากหลายของชีวิตเองที่ทำให้วงจรหมุนวนนี้

ตำราอยู่ จักรวาลปรากฏการณ์จึงตำราอยู่ด้วย

คำอธิบายของทฤษฎีวิทยาศาสตร์ที่สอดคล้องกับอุปนิษัตริ์ข้างต้นอย่างชัดเจนก็มีเฉพาะที่อธิบายว่า จักรวาลปรากฏการณ์และชีวิตกำเนิดขึ้นมาอย่างมีเจตจำนง ไม่ใช่บังเอิญหรือไม่มีเป้าหมาย นับตั้งแต่ แนวคิดทฤษฎีของแอลเบิร์ต ไอน์สไตน์เป็นต้นมา ส่วนการอธิบายว่าเป็นเจตจำนงของใครหรืออะไร ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ยังไม่ถึงขั้นนั้น และยังไปไม่ถึงความเข้าใจที่ว่า "เพราะความกลัว เพราะความเหงาของพรหมุน" นั่นคืออย่างไรกันแน่ หรือแม้แต่เรื่องเจตจำนงที่จะให้มีจักรวาลปรากฏการณ์เพื่อมาทำลายบาป ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ก็ไม่อธิบายไว้ เพราะยังไม่มีข้อสมมติฐานที่ชัดเจนที่จะอธิบายเรื่องบาปกับการเกิดขึ้นของจักรวาลปรากฏการณ์นอกจากข้อเสนอตามทฤษฎีที่ว่าสนามควอนตัมถูกบางสิ่งบางอย่างรบกวนให้มีผลทำให้เกิดการเคลื่อนไหวมาเป็นจักรวาลปรากฏการณ์ตามที่ฟริตจอฟ แคมปราเสนอไว้ และแนวคิดทฤษฎีของพอล เดวิส ที่กล่าวถึง จักรวาลปรากฏการณ์ที่ต้องดำเนินไปอย่างสมมาตรระหว่างการต่อสู้ดิ้นรนขัดแย้งระหว่างของสองสิ่งเช่นแรงกดกับแรงดัน ความดีกับความชั่วที่สมมาตรทำให้เกิดความคงอยู่ของจักรวาลปรากฏการณ์ ถ้ามีแต่ความดีก็จะเป็นจักรวาลปรากฏการณ์แสดงถึงแนวโน้มว่าทฤษฎีวิทยาศาสตร์มองถึงประเด็นนี้อยู่เหมือนกัน ส่วนเรื่องการประจักษ์จักรวาลปรากฏการณ์ของเรา ก็เพราะมายาของพรหมุนหรือจักรวาลปรากฏการณ์เป็นมายาของจักรวาลสัจภาวะ อาจเทียบได้กับแนวคิดทฤษฎีเรื่องโฮโลแกรมของเดวิด โบห์ม และคาร์ล 프리บราม

ทฤษฎีวิทยาศาสตร์เสนอความสอดคล้องเรื่องเหตุแห่งการกำเนิดและสิ้นสุดชีวิตเฉพาะเรื่องวงจรหมุนวนของการกำเนิด-คงอยู่-ตายอันเป็นผลจากการกินกันและกันของสรรพสิ่ง/ชีวิต เช่นทฤษฎีสถานควอนตัม ทฤษฎีสถานพลังงานรูปพรรณสัณฐาน แต่ไม่มีทฤษฎีใดที่อธิบายว่า ชีวิตกำเนิดขึ้นเพราะความต้องการของพรหมุนที่ต้องการให้ชีวิตได้ประจักษ์ถึงความคงอยู่ของพรหมุน

คำตอบของคำถามที่ว่า จักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิตกำเนิดและสิ้นสุดอย่างไรในอุปนิษัตริ์ที่สอดคล้องกันนั้น ก็ชี้ให้เห็นอย่างเดียวกับการให้คำตอบถึงเหตุแห่งการกำเนิด นั่นก็คือ การกำเนิดและสิ้นสุดของจักรวาลปรากฏการณ์นี้เป็นสิ่งสืบเนื่องหรือสัมพันธ์กับพรหมุนหรืออาตมุนอีกนั่นเอง

อุปนิษัตริ์อธิบายอย่างสอดคล้องต้องกันว่า จักรวาลปรากฏการณ์ โลก สรรพสิ่ง ชีวิตกำเนิดและสิ้นสุดไปตามลำดับขั้นวิวัฒนาการ และมีการดำรงอยู่ของจักรวาลปรากฏการณ์เป็นวงจรย้อนกลับไปมาระหว่างการเกิด-การตายของจักรวาลปรากฏการณ์เองและสิ่งที่อยู่ในจักรวาลปรากฏการณ์ที่เป็นโลก สรรพสิ่ง ชีวิต วงจรของจักรวาลปรากฏการณ์โดยส่วนรวมทั้งหมดหรือวงจรของส่วนย่อยที่เป็นชีวิตแต่ละชีวิตจะเป็นไปอย่างไรขึ้นอยู่กับกรรมของสรรพสิ่งชีวิตในจักรวาลปรากฏการณ์นั้นๆ วงจรวิวัฒนาการของจักรวาลปรากฏการณ์และสรรพชีวิตทั้งหลายนั้นไม่ได้เป็นไปอย่างอิสระ ไม่ขึ้นกับอะไร หรือไร้ทิศทาง แต่ละวงจร และแต่ละช่วง

วิวัฒนาการล้วนเคลื่อนไหวอยู่ในสายใยหรือเครือข่ายของจักรวาลสัจภาวะหรือพรหมนุซึ่งเป็นเครือข่ายที่โยงยึดทุกสิ่งทุกอย่างของจักรวาลปรากฏการณ์กับจักรวาลสัจภาวะเข้าด้วยกันด้วยการอยู่ภายในและภายนอกของกันและกัน

ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ เช่น ทฤษฎีโยมหัตถ์จรรย ทฤษฎีสนามควอนตัม ทฤษฎีองค์รวม และการซ่อนเร้นตนเอง ทฤษฎีควอนตัมจิตวิญญาณก็อธิบายไปในทำนองนี้ ส่วนการอธิบายเรื่องกรรมซึ่งอุปนิษัทให้น้ำหนักมาก มีเพียงทฤษฎีควอนตัมจิตวิญญาณที่ชี้ให้เห็นว่ากรรมในอภิปรัชญามีอยู่จริงและเป็นพลังงานที่สำคัญยิ่งต่อวงจรการหมุนวนของการกำเนิด-คงอยู่-สิ้นสุดของจักรวาลและชีวิต ส่วนจักรวาลสัจภาวะ(พรหมนุ)ที่เป็นผู้กำกับดูแลจักรวาลปรากฏการณ์ตั้งที่อุปนิษัทถกเถียงไว้นั้น ทฤษฎีดังกล่าวเรียกว่าเป็นจิตไร้สำนึกร่วมของจักรวาล (universal unconsciousness)

สิ่งที่สอดคล้องกันมากคือ การอธิบายความเป็นมาและเป็นไป หรือวิวัฒนาการของจักรวาลปรากฏการณ์ในตอนเริ่มต้น ที่เริ่มจากการไม่ปรากฏรูปซึ่งในทางวิทยาศาสตร์เรียกว่าเป็นพลังงานบริสุทธิ์ ส่วนในอุปนิษัทก็คืออวกุต แล้วเกิดพลังงานความร้อนสูงมาก(ในทางวิทยาศาสตร์) ซึ่งอุปนิษัทเรียกว่า ตบะของพรหมนุ เกิดความเคลื่อนไหวและเกิดระเบิดที่ทางวิทยาศาสตร์เรียกว่า บิกแบง อุปนิษัทเรียกว่า การแตกออกของโอมุ อันเกิดเป็นพลังงานเสียงที่สั่นสะเทือน เกิดเป็นโยจักรวาลตามทฤษฎีวิทยาศาสตร์ อุปนิษัทก็กล่าวว่า เป็นการเปล่งเสียงของโอมุที่แตกออกเป็นสาม และเรียกเส้นใยที่ไขว้กันไปมาว่า โปรตาส-โอตาส เมื่ออุปนิษัทกล่าวว่า การเคลื่อนไหวนี้ทำให้แตกออกเป็นสองซีกเหมือนไข่ ที่แตกออกเป็นโลก กับ ท้องฟ้า ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ก็เรียกว่า กาล กับ อวกาศ (กาลก็คือเวลาซึ่งสัมพันธ์กับโลก อวกาศคือที่ว่าง เช่นเดียวกับท้องฟ้า) ซึ่งทฤษฎีโยมหัตถ์จรรยอธิบายว่า นอกจากกาล-อวกาศ สิ่งที่เกิดขึ้นคือ สสารมืดกับโยจักรวาล เมื่อโยจักรวาลตรงกับโปรตาส-โอตาสในอุปนิษัท สสารมืดก็น่าจะตรงกับตมสในอุปนิษัท บางทฤษฎีวิทยาศาสตร์อธิบายว่า เฉพาะกาลกับอวกาศ,โยจักรวาลกับสสารมืด ไม่ทำให้เกิดอันตรกิริยาที่จะวิวัฒนาการไปสู่สิ่งต่างๆจนกลายเป็นโลก สรรพสิ่งชีวิตบนโลกขึ้นได้ แต่ต้องมีอย่างี่3 คือจิตวิญญาณจักรวาลหรือจักรวาลที่เป็นตัวรู้ด้วย จึงจะทำให้จักรวาลที่ไม่ปรากฏรูปกลายเป็นสิ่งที่ปรากฏรูป ซึ่งในบางอุปนิษัทเรียกว่า ความจริง(สตุย)ที่สร้างขึ้นจากใจคิด(มนสฺ)ของพรหมนุ สะท้อนออกมาในรูปของจิต มาถึงตอนนี้อาจตั้งข้อสังเกตได้ว่า นักคิดที่เสนอแนวคิดทฤษฎีวิทยาศาสตร์เรื่องจิตวิญญาณจักรวาลนี้ น่าจะได้อิทธิพลจากการศึกษาอุปนิษัทนั่นเอง หลังจากนั้นแล้ว ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ก็กล่าวถึงอันตรกิริยาระหว่าง 2 สิ่งนำไปสู่การเกิดสิ่งใหม่ เช่นเดียวกับที่อุปนิษัทกล่าวถึงการกินกันและกันระหว่าง รมิ(สสาร/อาหาร) กับ ปุราณหรือลอมปราณที่นำไปสู่การก่อกำเนิดชีวิต ซึ่งก่อกำเนิดองค์รวมของธาตุคือ มหตุ ที่คลี่คลายเป็น ธาตุทั้ง5 หรือปญจมหากูต ได้แก่ อากาศ ลม ไฟ น้ำ ดิน ที่วิวัฒนาการไปสู่การเกิดสรรพสิ่ง ชีวิต ที่มีรูปร่างอันหลากหลายอันเป็นผลจากสัดส่วนที่ต่างกันของตมส(พลังต้านมิติ) รชส(พลังราคะ) สตุตว(พลังความดี) ที่มีต่อปญจกุต อย่างไม่เท่าเทียมกันในแต่ละรูปร่างหรือหน่วย

ของชีวิต การอธิบายในตอนท้ายเช่นนี้ยังไม่มีมากนักในทฤษฎีวิทยาศาสตร์

วิวัฒนาการของชีวิตในอุปนิษัตินั้นไม่ตรงกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์ที่อธิบายการกำเนิดชีวิตจากสิ่งที่ไม่ซับซ้อนไปสู่ความซับซ้อนจากจุลชีพ วิวัฒน์ไปเป็นพืช สัตว์ และมนุษย์โดยลำดับ แต่กลับอธิบายสวนทาง โดยกำหนดให้ มนุษย์กำเนิดขึ้นก่อน แล้วจึงเป็นสัตว์ใหญ่ น้อยลงหลั่นกันลงไป

ทฤษฎีหลุมดำของสตีเฟน ฮอว์กิง และ โรเจอร์ เพนโรส ที่อธิบายจุดสิ้นสุดของจักรวาลปรากฏการณ์ สรรพสิ่ง ชีวิต 2 แนวทางที่ว่า สิ้นสุดที่หลุมดำแล้วแตกปะทุเป็นจักรวาลปรากฏการณ์ขึ้นใหม่ วนเวียนไปเช่นนี้ หรือสิ้นสุดที่รังสีบิริสุทธิ ไม่เกิดเป็นจักรวาลปรากฏการณ์อีก ตรงกับอุปนิษัตที่เสนอไว้ว่า หากสรรพชีวิตยังไม่รู้แจ้งพหุมนุก็จะพกพากรรมไปทำให้ชีวิตตนวนเวียนเกิด-ตายในจักรวาลปรากฏการณ์และพกพากรรมไปทำให้จักรวาลปรากฏการณ์เมื่อสิ้นสุดกาลต้องเกิดเป็นขึ้นมาใหม่อีก วนเวียนไปเช่นนี้ แต่ถ้าหากรู้แจ้งพหุมนุก็จะรวมเป็นหนึ่งเดียวที่เป็นจักรวาลสัจภาวะ ไม่เกิดเป็นจักรวาลปรากฏการณ์ขึ้นมาได้อีก เช่นเดียวกับการกลายเป็นรังสีบิริสุทธิตามทฤษฎีวิทยาศาสตร์

คำตอบของคำถามที่ว่า จักรวาล-โลก-สรรพสิ่ง-ชีวิต กำเนิดและสิ้นสุดเมื่อไรและที่ไหนนั้น อุปนิษัตกล่าวสอดคล้องต้องกันว่า จักรวาลสัจภาวะไม่มีการกำเนิดและไม่มีการสิ้นสุดมีอยู่อย่างใด ก็อย่างนั้น เมื่ออยู่เหนือกาลเวลา และเหนือมิติมนุษย์ จึงบอกไม่ได้ว่า มีมาตั้งแต่เมื่อไร แต่บอกได้อย่างสอดคล้องกับทฤษฎีวิทยาศาสตร์ว่า จักรวาลปรากฏการณ์มีขึ้นเมื่อมีกาลเวลา ทฤษฎีวิทยาศาสตร์ให้รายละเอียดมากกว่าอุปนิษัตในเรื่องการคำนวณนับเวลาของการเกิดจักรวาลปรากฏการณ์ที่เป็นจักรวาลของโลกเรานี้ รวมไปถึงการกำเนิดโลกกายภาพของเรา และประมาณการเวลาแห่งการเริ่มต้นกำเนิดสรรพสิ่งและชีวิตบนโลก ซึ่งไม่มีกล่าวไว้ในอุปนิษัต

ทฤษฎีวิทยาศาสตร์คำนวณการสิ้นสุดของดวงอาทิตย์ที่มีผลต่อการสิ้นสุดของโลกและสรรพสิ่งชีวิตบนโลก ตามมาตรวัดในทางวิทยาศาสตร์ได้โดยประมาณ อุปนิษัตชี้ให้เห็นว่าถ้าไม่มีความสัมพันธ์กันอย่างสอดคล้องของโลกกับสรรพสิ่งต่างๆที่เกี่ยวพันกับโลก เช่นดวงอาทิตย์แล้ว ชีวิตก็ดำรงอยู่ไม่ได้ การสิ้นสุดชีวิตอย่างแท้จริงนี้ มิได้อยู่ที่หลุมดำหรือรังสีบิริสุทธิหรืออยู่ที่การสิ้นสุดจักรวาลปรากฏการณ์ในอีกนับล้านๆปีแสดงอย่างการคำนวณของทฤษฎีวิทยาศาสตร์ แต่อยู่ที่ตัวของมนุษย์นี้เอง เพราะพหุมนุ(อาตมณ)สถิตอยู่ในหัวใจมนุษย์ คราใดที่มนุษย์ทุกหมู่เหล่าค้นพบและประจักษ์แจ้งพหุมนุ ครานั้นนั่นแหละคือ จุดสิ้นสุดของชีวิต สรรพสิ่ง โลก จักรวาลปรากฏการณ์อย่างแท้จริง นี่เป็นคำตอบของอุปนิษัต

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเกิดจากข้อค้นพบอันสืบเนื่องมาจากการศึกษา ดังต่อไปนี้

ศัพท์ภาษาสันสกฤตในอุปนิษัต มิใช่เพียงคำศัพท์ที่ชนทนคำอย่างธรรมดาๆแต่เป็น

สื่อแสดงการอธิบายความหรือแสดงปรัชญาอุปนิษัทด้วย การศึกษาและวิเคราะห์ศัพท์ที่เสนอไว้ในวิทยานิพนธ์เรื่องนี้เป็นเพียงการนำร่องเท่านั้น จึงน่าจะมีการค้นคว้าศึกษาศัพท์ภาษาสันสกฤตตลอดจนภาษาที่ใช้เพื่อนำมาตีความจนสามารถเข้าใจปรัชญาอุปนิษัทอย่างลึกซึ้งต่อไป คำศัพท์ที่น่าตั้งข้อสังเกตเป็นประเด็นการศึกษาค้นคว้าต่อไป เป็นต้นว่า คำว่า พุรหมฺนุ น่าจะมีการศึกษาให้ทราบว่า เหตุใดอุปนิษัทจึงใช้คำนี้ เพื่อหมายถึง สัจภาวะ หรือ จักรวาล สัจภาวะ หรือองค์รวมของทุกสิ่งทุกอย่าง ที่สูงสุดและไม่อาจอธิบายได้ และเมื่อมาสถิตในสรรพชีวิตแล้ว เหตุใดจึงเปลี่ยนมาใช้คำว่า อาตฺมฺนฺ คำว่า นิรฺวณฺ ที่มีความหมายว่า หลุดพ้น มีที่มาที่ไปอย่างไร มีความหมายที่เหมือนหรือหรือแตกต่างกับนิพพานในพุทธศาสนาอย่างไร เป็นต้น

ความพ้องกันของโคลกอุปนิษัทในอุปนิษัทเดียวกันยังไม่น่าสนใจเท่ากับความพ้องกันของโคลกในต่างอุปนิษัท และที่น่าสนใจกว่านี้ก็คือโคลกอุปนิษัทที่ไปพ้องกับภควัตติตา เช่น โคลกที่อธิบายถึงอาตฺมฺนฺ(พุรหมฺนฺ) ไม่เกิด ไม่ตาย ไม่ถูกฆ่าทำลายเมื่อร่างกายถูกฆ่า ดังที่ปรากฏใน กฐ-อุปนิษทุ 1.2.18 ตรงกับ ภควัตติตา II.20; โคลกที่กล่าวถึง การเห็นอาตฺมฺนฺในสรรพชีวิตทั้งปวงและสรรพชีวิตทั้งปวงอยู่ในอาตฺมฺนฺ หรือเห็นสรรพชีวิตทั้งปวงเป็นหนึ่งเดียวกับอาตฺมฺนฺ ดังที่ปรากฏในไกวลย-อุปนิษทุ10 และ อิตวาสุย-อุปนิษทุ6-7 ตรงกับภควัตติตาVI.29; โคลกที่กล่าวถึงพุรหมฺนฺซึ่งเป็นเอกเทวที่มีดวงตาในทุกๆที่ ปรากฏในเศวตาศวตฺร-อุปนิษทุ III.3 และ III.14 ตรงกับภควัตติตา XIII.14 (Prabhupada 1984 : 44-46, 220-221, 458-459)

การค้นหาโคลกที่พ้องกันเช่นนี้ ไม่เพียงแสดงให้เห็นการถ่ายทอดแนวคิดปรัชญาหรือการสืบต่อแนวคิด แต่ถ้านำมาศึกษาเปรียบเทียบอย่างจริงจัง อาจนำมาใช้เป็นสิ่งบ่งชี้การกำหนดอายุสมัยก่อน-หลังของอุปนิษัทแต่ละอุปนิษัทได้ ซึ่งจะให้ประโยชน์ต่องานทางด้านประวัติศาสตร์คดีและประวัติศาสตร์โบราณคดี

ความพ้องกันหรือคล้ายคลึงกัน นับตั้งแต่การใช้ศัพท์ ถ้อยคำอุปมาอุปมัย ความคิดทางปรัชญาของอุปนิษัทกับพระพุทธศาสนา น่าจะมีการศึกษาเปรียบเทียบอย่างจริงจัง เพื่อคลี่คลายข้อถกเถียงที่ว่า อุปนิษัทให้อิทธิพลต่อพุทธศาสนาหรือพุทธศาสนาให้อิทธิพลอุปนิษัท ตัวอย่างเด่นชัดที่เป็นข้อเสนอแนะในการนำร่องต่อการศึกษาเรื่องนี้ ก็คือศัพท์คำว่า นิรฺวณฺ ในอุปนิษัทกับ ศัพท์คำว่า นิพพานในพุทธศาสนา พุรหมฺนฺในอุปนิษัท กับ พุรหม ในพุทธศาสนา กรุมในอุปนิษัทกับ กมฺมในพุทธศาสนา พุทฺธิ ทั้งในอุปนิษัทและในพุทธศาสนา มหาภูต ทั้งในอุปนิษัทและในพุทธศาสนา และที่ใช้ศัพท์ไม่ตรงกัน แต่สื่อความหมายอย่างเดียวกัน เช่น การอธิบายความหมายของคำว่า ธรรม ในปหิทฺธานสูตรในพระไตรปิฎก เป็นความหมายอย่างเดียวกันกับการอธิบายพุรหมฺนฺในอุปนิษัท ดังข้อความที่ว่า "ธรรมะที่เราบรรลุล้วนนี้ เป็นธรรมลึกลับซึ่ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต จะคาดคะเนเอาไม่ได้ ละเอียดยุติได้เฉพาะบัณฑิต" (ดูเปรียบเทียบับไมตรี-อุปนิษทุ VII.1; สุพาล-อุปนิษทุ III.1; พุทฺธการณยก-อุปนิษทุ III.9.26; มุณฑก-อุปนิษทุ 1.1.6) หรือการชี้ให้เห็นความหมายของคำว่า พุรหมฺณ ในวชรฺสูจิก-อุปนิษทุ 2,3,4,9 ก็คล้ายคลึงกับที่คณาธรรมบทที่ 38 ในพุทธศาสนา ต่างเห็นพ้องต้องกันว่า ผู้ที่จะเรียกว่า

พราหมณ์ได้นั้นคือผู้รู้เจ้านั่นเอง

อภิปรัชญาที่สอดคล้องกันของอุปนิษัตและพุทธศาสนาเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าจะศึกษาวิเคราะห์ ตัวอย่างอภิปรัชญาที่สอดคล้องกัน ที่ขอเสนอนำร่องได้แก่ การอธิบายสภาวะต่างๆที่มนุษย์สัมพันธ์กับโลกและจักรวาลในระดับต่างๆ ซึ่งระดับสุดท้ายที่เรียกว่า ปรัชญภาวะ และ ตรียภาวะ ซึ่งไม่เห็นความแปลกแยกแตกต่าง ไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข ตามการอธิบายในอุปนิษัตก็ปรากฏใน คมกโมคคัลลานสูตร ของพุทธศาสนา ที่กล่าวว่า "เข้าจตุตถญาณ อันไม่มีทุกข์ ไม่มีสุข เพราะละทุกข์ ละสุข และดับโสมนัส โทมนัสก่อนๆได้ มีสติบริสุทธิ์ เพราะอุเบกขา"

เมื่ออุปนิษตก้าวถึงโลกปรากฏการณ์ ว่า โลกนั้นเป็นไปตามจิตที่ปรุงแต่งให้เป็นไป จิตตสูตรในพระไตรปิฎกของพุทธศาสนาก็ก้าวว่า "โลกอันจิตย่อมนำไป อันจิตย่อมเลือกใส่ไป โลกทั้งหมดเป็นไปตามอำนาจของธรรมอันหนึ่งคือจิต" เมื่ออุปนิษตถกถึงสภาวะต่างๆอย่างยืดหยุ่นที่แสดงให้เห็นความสำคัญของอาหารและอาหารหรือสสารคือสิ่งที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ได้ ทุกอย่างล้วนเป็นอาหาร กายสูตรในพระไตรปิฎกของพุทธศาสนา ก้าวถึงอาหารในทำนองเดียวกันนี้ว่า "ดูกรภิกษุทั้งหลาย กายนี้มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหารดำรงอยู่ไม่ได้ แม้ฉันใด นิรวณห์ทั้งห้า ก็มีอาหารเป็นที่ตั้ง ดำรงอยู่ได้เพราะอาศัยอาหาร ไม่มีอาหาร ดำรงอยู่ไม่ได้ฉันนั้นเหมือนกัน"

ความคล้ายคลึงกันในการอธิบายอภิปรัชญาด้วยโคลงที่ปรากฏในอุปนิษัตกับพุทธศาสนานั้นไม่เฉพาะที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเท่านั้น แต่ยังปรากฏในวรรณกรรมพุทธศาสนาอื่นๆ เช่น ลังกาวตารสูตร ตัวอย่างเช่น ลังกาวตารสูตร โคลงที่ 37 ที่ว่า " สภวํ วิภวํ ใจโมหาตุ ปศฺยนฺติ พาลิตาเ น สภวํ น วิภวํ ปรัชฺญาญฺญโต วิปศฺยติ । " แปลว่า "คนเขลาทั้งหลาย ย่อมเห็นซึ่งความมี และความไม่มี นั้นเองเพราะความเข้าใจผิด ผู้ประกอบด้วยปัญญาย่อมไม่เห็นซึ่งความมี ย่อมไม่เห็นซึ่งความไม่มี" สามารถเปรียบเทียบได้กับ เกน-อุปนิษท II.3; สุพาล-อุปนิษท I.1, XIII.1; ปุรศน-อุปนิษท IV.5; อิศาวสย-อุปนิษท 12, 13, 14 ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะต่อการศึกษาเปรียบเทียบอุปนิษัตกับพุทธศาสนาว่า ควรพิจารณาคัมภีร์พุทธศาสนาทั้งฝ่ายเถรวาทและฝ่ายมหายาน

เมื่อมีการศึกษาเปรียบเทียบทั้งด้านภาษาและเนื้อหาปรัชญาของอุปนิษัตกับภควัตติศาสตร์หรือกับพุทธศาสนาแล้ว ก็น่าจะขยายการศึกษาไปถึงการเปรียบเทียบกับลัทธิศาสนาอื่นๆ เคยมีผู้นำเสนอการศึกษาเปรียบเทียบกับลัทธิเต๋าว่ามีส่วนคล้ายคลึงกันเหมือนกัน แต่ที่จะเสนอแนะในที่นี้ก็คือ น่าจะลองพิจารณาการศึกษาเปรียบเทียบกับคัมภีร์อัลกุรอานของศาสนา อิสลามบ้าง เนื่องจากได้ค้นพบเป็นเบื้องต้นว่า ประเด็นเรื่องการทำเนิดและสิ้นสุดที่อุปนิษัตอธิบายว่า จักรวาลมาจากสิ่งที่ไม่มีอยู่และก่อเกิดเป็นสิ่งที่มีอยู่และทุกสรรพสิ่งชีวิตล้วนมีกำเนิดและสิ้นสุดที่พหุมนหรือพระเจ้านั้น ตรงกับข้อความในซูเราะฮ์ที่ 2 อัลบะกอเราะฮ์ ยุซที่ 1 28 อาเยฮ์ของคัมภีร์อัลกุรอาน ที่ว่า " ใจนเลา พวกเจ้าทั้งหลายจึงปฏิเสชอัลเลาะฮฺ(พระเจ้า)ทั้งๆที่พวกเรายู่ในสภาพไร้ชีวิต ต่อมาพระองค์ทรงประทานชีวิตแก่พวกเจ้า แล้วทรงประทานชีวิตแก่พวกเจ้า

อีก หลังจากนั้นพวกเขาก็กลับคืนสู่พระองค์* (มัรวาน สะมะฮุน 2524 : 8)

จากข้อค้นพบที่ว่า สิ่งที่อยู่ป็นชัฏแกล้งไว้ในสาระสำคัญของเรื่องการทำเกิดและสิ้นสุดของจักรวาล โลก สรรพสิ่ง ชีวิต ที่ทฤษฎีวิวัฒนาการยังอธิบายไม่มากนัก นั่นคือเรื่อง กรรม ที่ทำให้จักรวาลปรากฏการณ์หมุนวนเป็นวงจรเกิด-คงอยู่-ตาย กับเรื่องพหุภพ ที่ทำให้จักรวาลปรากฏการณ์ก่อเกิดและสิ้นสุดและคำชู้จักรวาลปรากฏการณ์ให้คงอยู่ พุทธศาสนาก็อธิบายเรื่องกรรมกับการหมุนวนอย่างเป็นวงจรของจักรวาลปรากฏการณ์ แต่เมื่อไม่ต้องการรับเอาเรื่องพหุภพตามแบบอุปนิษัตซึ่งเป็นคัมภีร์ของศาสนาพราหมณ์ และปฏิเสธสิ่งเที่ยงแท้ที่แทนด้วยคำว่าพหุภพแล้ว เมื่ออุปนิษัตย้ำว่า กำเนิดของจักรวาลปรากฏการณ์มาจากสิ่งที่เที่ยงแท้คือพหุภพ การปฏิเสธสิ่งเที่ยงแท้คือพหุภพ น่าจะเป็นเหตุที่ทำให้พระพุทธองค์ไม่ประสงค์ที่จะให้คำตอบในเรื่องนี้ สำหรับพุทธศาสนาแล้ว เพื่อมิให้คนยึดมั่นถือมั่นว่ามีสิ่งเที่ยงแท้ที่เป็นพระเจ้าคือพหุภพแล้ว คำตอบในเรื่องนี้จึงเป็นไปในแนวทางที่ว่า ความรู้เรื่องกำเนิดและการสิ้นสุดของจักรวาลนั้น มิใช่ทางดับทุกข์ จึงไม่มีประโยชน์อันใดที่จะรู้หรือให้คำตอบ อย่างไรก็ตาม คัมภีร์และวรรณกรรมพุทธศาสนาในชั้นหลังๆก็ยังคงกล่าวถึงเรื่องจักรวาลเช่นกัน จึงน่าที่จะมีการศึกษาค้นคว้าให้ครอบคลุมคัมภีร์วรรณกรรมปรัชญา ลัทธิศาสนาสำคัญๆซึ่งกล่าวถึง เรื่องกำเนิดและการสิ้นสุดของจักรวาล โลก สรรพสิ่งและชีวิต แล้วนำผลมาพิจารณาค้นหาความสอดคล้องกับทฤษฎีวิวัฒนาการ ซึ่งไม่เพียงจะให้คำตอบต่อย้ำถึงการนำภูมิปัญญาจากอดีตมาประสานกันเข้ากับภูมิปัญญาในปัจจุบัน เพื่อเกิดภูมิปัญญาแห่งอนาคตเท่านั้น แต่อาจนำความรู้ที่ได้มาเป็นสิ่งชี้นำทิศทางการค้นหาความจริงที่จะทำให้มนุษย์เข้าใจจักรวาลและชีวิตเพิ่มมากขึ้นในอนาคต